

Saksutredning:

HØRINGSUTTALE TIL IVAR IKS SIN SØKNAD OM KONSESJON, EKSPROPRIASJON OG TILLATELSE TIL FORHÅNDSTILTREDELSE - UTTAK AV DRIKKEVANN FRA BIRKELANDSVATNET, I BJERKREIM KOMMUNE

Trykte vedlegg:

- Høringsbrev av 16.12.2015 fra NVE, med tilhørende brosjyre, kunngjøring og info ark om saksbehandling

Utrykte vedlegg:

- Søknad om konsesjon, ekspropriasjon og tillatelse til forhåndstiltredelse fra IVAR til NVE, av 2. november 2015, med vedlagt konsekvensutredning og 7 rapporter med KU vurderinger for 7 temaområder. Disse dokumentene kan lastes ned fra; <https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonssak/?id=7204&type=V-2>

- Brev av 5. februar 2014 fra fylkesrådmannen til NVE, «Uttalelse til melding – Forslag til konsekvensutredningsprogram for uttak av drikkevann fra Birkelandsvatnet i Bjerkreim kommune»

- Brev av 17. februar 2014, «Uttalelse fra Bjerkreim kommune til høring av konsekvensutredningsprogram for uttak av vann fra Storavatnet (Birkelandsvatnet)»

1. Bakgrunn:

Interkommunalt vann-, avløps- og renovasjonsverk (IVAR) har behov for en ny drikkevannskilde for å få kapasitet til å dekke behovet for drikkevann til Jærkommunene i 2050. IVAR oppgir at de eksisterende hovedkildene for drikkevann må suppleres innen 8 – 12 år for å sikre vannforsyningen. Med bakgrunn i dette søker IVAR om konsesjon til uttak av drikkevann, ekspropriasjon og tillatelse til forhåndstiltredelse fra Birkelandsvatnet i Bjerkreim kommune.

IVAR er eid av og leverer vann til 13 medlemskommuner i Sør-Rogaland og er et interkommunalt selskap (IKS). Eierkommunene er Stavanger, Sandnes, Sola, Randaberg, Time, Gjesdal, Hå, Strand, Klepp, Finnøy, Rennesøy, Kvitsøy og Hjelmeland. Søknaden om vannuttak skal bidra til å dekke fremtidig drikkevannsbehov for de av IVAR-kommunene som i dag får drikkevann fra eksisterende drikkevannsuttak og hovedledningsnett på Jæren.

2. Problemstilling:

NVE skal behandle søknaden med konsekvensutredning etter reglene i vannressursloven § 8. IVAR søker også om tillatelse etter oreigningslova til ekspropriasjon av nødvendig grunn og retter dersom minnelige avtaler ikke oppnås. Samtidig søker IVAR om forhåndstiltredelse som innebærer at grunn og rettigheter kan tas i bruk før skjønn er avholdt. NVE har sendt søknaden på høring, med høringsfrist 1. mars 2016.

Rogaland fylkeskommune gir høringsuttale for å sikre at planen tar nødvendig hensyn til de ansvarsområder og interesser fylkeskommunen skal ivareta.

Rogaland fylkeskommune har regionale ansvarsområder innenfor kulturminner, landbruk, næringsutvikling, reiseliv, friluftsliv, vannforvaltning og regional planlegging.

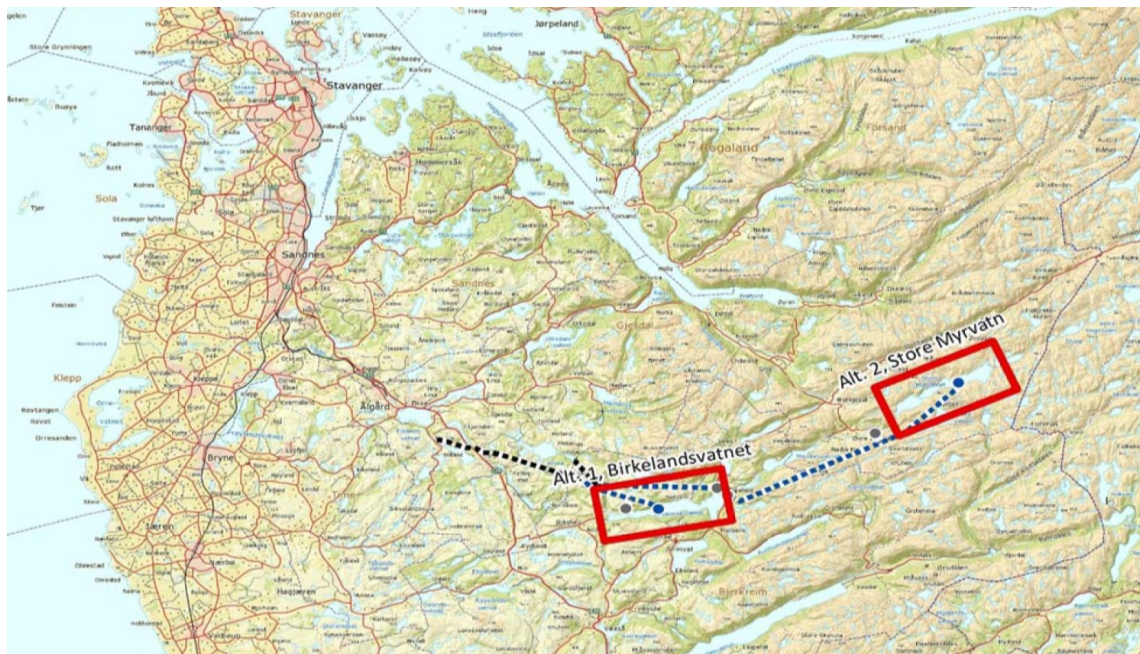
Viktige samfunnsinteresser og infrastruktur av regional betydning og som går på tvers av kommunegrenser er ofte også av regionalpolitisk interesse.

3. Saksopplysninger:

IVAR IKS vil ta ut inntil 2,5 m³/s vann til drikkevannsformål fra Bjerkreimsvassdraget. Dette behovet er basert på beregna vannforbruk i 2050, basert på prognosene for befolkningsvekst for Jær-kommunene.

IVAR har gjennomført en omfattende prosess over mange år for å finne den kilden som de mener er den beste i forhold til å kunne levere tilstrekkelig mengde med hygienisk godt drikkevann for fremtiden. En rekke ulike vannkilder og løsninger er vurdert. Disse er nærmere beskrevet i kapittel 8 i konsesjonssøknaden.

Det er to hovedalternativer som er utredet; alternativ 1 – uttak fra Birkelandsvatnet i Bjerkreim kommune, og alternativ 2 – uttak fra Store Myrvatn i Gjesdal kommune. IVAR søker om utbygging av alternativ 1 Birkelandsvatn. Det skal bygges ca. 1 km ny anleggsvei, ca. 4,8 km tunnel for transport av råvann og en ca. 800 meter lang service- og tilkomsttunnel med portalbygg. Videre bygges inntaksstasjon, inntaks-sil/tårn, og pumpestasjon. Det skal etableres massedeponier for permanent lagring av sprengsteinmasser fra tunnelbyggingen. Vanninntaket er planlagt fra tunnel ca. 70 m under vannoverflaten. Det skal også bygges en målestasjon for måling av vannstand i elva, nedstrøms utløpet av Birkelandsvatnet.

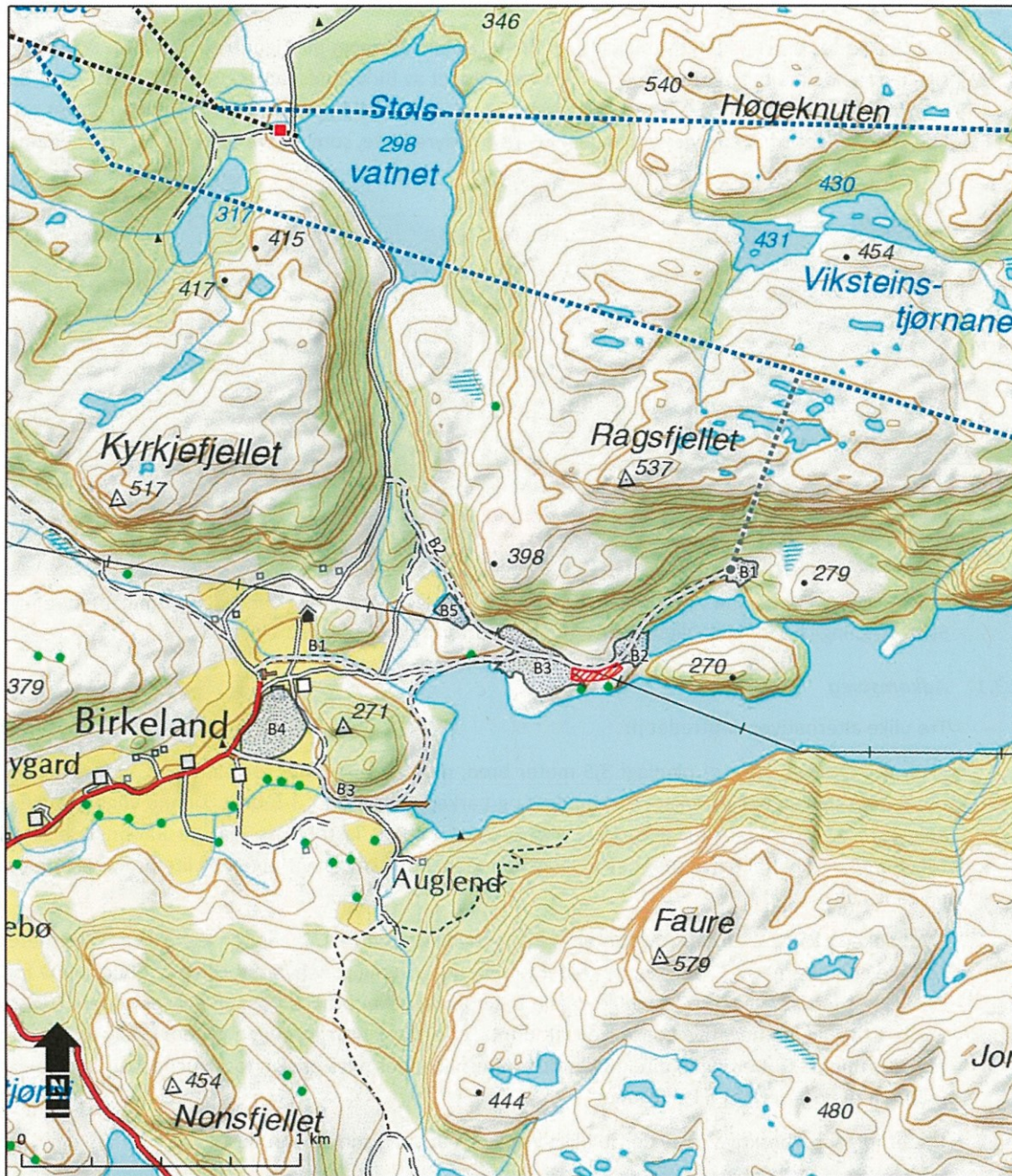

Kartet viser et oversiktsbilde over de to alternativenes geografiske beliggenhet. Svart stiplet linje viser eksisterende drikkevannsledning. De blå stiplede linjene viser de ulike alternativene for nye supplerende drikkevannsledninger.

Det søkes kun om utbygging av alternativ I-Birkelandsvatnet. Dette fordi denne kilden ifølge søker skiller seg klart positivt ut både når det gjelder kvalitet, kapasitet, bærekraftvurderinger, sikkerhet og beredskap, og kostnader. Konsekvensutredningene viser at de to utbyggingsalternativene ellers er ganske likeverdige, jf. sammenstilling i konsekvensutredningen, vedlegg I. Det søkes om et uttak på 2,5 m³/s. Uttaket fra Birkelandsvatnet forventes å øke gradvis fra ca. 1,4 m³/s etter driftsettelse av anlegget til opp mot et maksimalt uttak på 2,5 m³/s i 2050. Det er lagt til grunn et uttak som kan variere i løpet av en uke, men med et snitt uttak på maks 2,5 m³/s.

Kartet viser oversikt over Birkelandsvatnet. Rød ring markerer området som blir berørt av massedeponier, anleggsvei og tunnelinnslag mv. De blå pilene viser de to elvene, som vil få endret vannføring som følge av tiltaket.

Kartet viser de fem massedeponiene (B1 – B5) som er utredet og de stiplede veiene viser anleggsveier som er utredet. Planlagte tunneler er også vist med blå stiplede linjer.

Bjerkreimsvassdraget ble ved supplering av nasjonal verneplan for vassdrag i 2005, inntatt i verneplan for vassdrag og er vernet mot kraftutbygginger over 3 MW. Vassdraget er også et nasjonalt laksevassdrag, og hensynet til laks har fått et spesielt fokus i planarbeidet. For å sikre tilstrekkelig vann i tørre perioder, vil IVAR tappe vann fra Stølsvatn og Romsvatn til Birkelandsvatnet innenfor den konsesjon IVAR allerede har. Vannet følger eksisterende elveleie for Stølsåni (elva fra utløpet av Stølsvatnet).

Det fremkommer at etter utbyggingen vil vannstandsvariasjonen i Birkelandsvatnet ligge innenfor dagens naturlige vannstandsvariasjon, og det vil heller ikke være behov for terskel ved utløpet. Stølsvatn og Romsvatn er allerede regulerte vann til

drikkevannsformål og er en del av IVARs eksisterende anlegg for drikkevannsforsyning.

Mattilsynet godkjente Birkelandsvatnet som vannkilde uten klausulering den 17.1.2013. Den omsøkte vannkilden er ifølge søknaden svært robust mot ytre påvirkninger, og vannet skal i tillegg gjennom en omfattende renseprosess. Vann er ellers beskyttet av en rekke lover og regler. Behov for klausulering er også vurdert i konsekvensutredningen, og understøtter Mattilsynets vurdering. IVAR ser derfor ikke behov for ytterligere beskyttelse for å bruke det som råvannskilde. Det søkes derfor ikke om klausulering av kilden.

Det forventes ikke noe vesentlig tap av verdifulle naturtyper, kun en mindre påvirkning på naturbeitemarka ved Birkeland. Enkelte rødlistede arter av rovfugl vil også kunne bli noe negativt påvirket i anleggsfasen. Det forventes ingen konsekvenser for disse artene i driftsfasen.

Det fremkommer av søknaden og konsekvensutredningen at de eneste av tiltakene som vil være merkbare på sikt, er i området rundt Birkeland, herunder adkomstvegen, parkeringsplass og port/dør for adkomst til tunnelen. Deponi 3 reetableres som landbruksareal, og deponi 2 og 1 tildekkes med stedlige masser. Det er innarbeidet som en del av tiltaket at deponiene skal dekkes med jord og tilpasses arealformene i området.

Bjerkreim kommune har i flere omganger uttrykt at de ikke ønsker at IVAR etablerer nytt drikkevannsuttak fra Birkelandsvatnet. I Bjerkreim kommunes høringsuttale til konsekvensutredningsprogrammet fremkommer at; «*Bjerkreim kommune mener at de tolv IVAR-kommunene bør finne løsninger for sine framtidige behov for vann og drikkevann innenfor sine egne kommunegrenser.*» Kommunen gir i høringsuttalen mange og konkrete innspill til nødvendig innhold i konsekvensutredningsprogrammet, for å ivareta en rekke interesser knyttet til Bjerkreimsvassdraget.

4. Fylkesrådmannens vurderinger:

Behovet for tilstrekkelig mengde drikkevann av god hygienisk kvalitet til kommunene på Jæren er svært viktig. Samtidig oppstår noen vanskelige avveininger når vannuttaket planlegges innenfor nedbørsfeltet til Bjerkreimsvassdraget som både er et nasjonalt laksevasdrag og et nasjonalt verna vassdrag, samt at lokale interesser berøres. Fylkesrådmannen har derfor ansett det som svært viktig at det foretas brede og omfattende vurderinger, herunder konsekvensutredning før NVE fatter vedtak i denne saken.

Rogaland fylkeskommune har ved brev av 5. februar 2014 fra fylkesrådmannen til NVE, «Uttalelse til melding – Forslag til konsekvensutredningsprogram for uttak av drikkevann fra Birkelandsvatnet i Bjerkreim kommune», gitt uttale til nødvendig innhold i konsekvensutredningen. Fylkesrådmannen har også vektlagt betydningen av at prosessen med konsesjon etter vannressursloven utarbeides og samordnes slik at forholdet til planbehov etter plan- og bygningsloven avklares gjennom konsekvensutredningen og planprosessen for øvrig.

Fylkesrådmannen mener at IVAR gjennom foreliggende konsekvensutredning og i søknaden om konsesjon har redegjort for de viktigste av punktene fylkesrådmannen har bedt om konsekvensutredning av.

Etter å ha vurdert konsekvensutredningen og de ulike alternativene mener fylkesrådmannen at alternativ 1- Birkelandsvatnet er det beste alternativet, forutsatt krav om minstevannføring.

Landbruk

Rogaland fylkeskommune har gjennom Regional plan for landbruk, vedtatt av fylkestinget 7. juni 2011, målsettinger om å legge til rette for å opprettholde og videreutvikle matproduksjonen fra landbruket i hele fylket, samt ta vare på kulturlandskapet og utvikle utmarksbasert næring, mv.

Ifølge Bjerkreim kommune er det 40 gårdsbruk i nedbørsfeltet til Birkelandsvatnet, med ca. 8000 dekar jordbruksareal.

Det er ikke foreslått båndlegging av landbruksarealer og det foreligger gjennom konsekvensutredningen vurdering og begrunnelse for at dette ikke er nødvendig. Fylkesrådmannen vil likevel minne om betydningen av å opprettholde landbruksaktiviteten i området, både for å ivareta landbruksarealene, matproduksjonen og for å bevare kulturlandskapet.

Visjonen i regionalplanen for landbruk er et aktivt og livskraftig landbruk i hele fylket. Det skal legges til rette for å øke produksjonen av mat i hele fylket. Det krever god matjord og det krever at den eksisterende matjorda har god produktivitet. Deponiene som foreslås bygger ikke ned matjorda varig, men det er ingen garanti for at produktiviteten blir like god etter at matjorda er tilbakeført og lagt over deponiene, da dreneringsforhold og dypere liggende masse og jordstruktur mv kan bli endret. Det er derfor ikke sikkert at det har en merverdi for jordbruket og produksjonen av mat, at det etableres et stort massedeponi, B3, ved Birkelandsvatnet. Fylkesrådmannen anmoder derfor at man igjen vurderer andre steder enn B3 å deponere massene, og kanskje i mindre omfangsrike deponi for å avgrense landskapsvirkninger. Matjord er en begrenset ressurs, og forringelse av matjordens evne til å produsere mat er samfunnsøkonomisk ulønnsomt. Behovet for mat øker, jf. befolkningsveksten, og det er derfor viktig ikke å bygge ned produksjonsevnen til matjorda. Det kan være visse transportutfordringer, men ideelt sett bør massene i større grad brukes til byggeråstoff og ikke legges i deponi.

Om eiendomsretter og forholdet til grunneiere

Det fremkommer av søknaden at IVAR i tillegg til konsesjon etter vannressursloven også søker om tillatelse etter oteigningslova til ekspropriasjon av nødvendig grunn og retter dersom minnelige avtaler ikke oppnås. Samtidig søker IVAR om forhåndstiltredelse som innebærer at grunn og rettigheter kan tas i bruk før skjønn er avholdt.

I saker som er så omfattende som denne og som både berører en viktig samfunnsinteresse som drikkevann og inngrep på annen manns grunn, er det ikke

uvanlig at det varsles krav om ekspropriasjon av grunn og retter, samt forhåndstiltredelse. Fylkesrådmannen har ikke innvendinger til søknadene.

Bjerkreim kommune

Fylkesrådmannen er kjent med at Bjerkreim kommune tidligere i prosessen har uttrykt en rekke betenkeligheter til planene om uttak av drikkevann fra Birkelandsvatnet. Etter det vi kjenner til gjelder dette blant annet hensynet til grunneier- og landbruksinteresser, og interesser i forhold laksefiske, mv.

IVAR sitt planlagte drikkevannsuttak i Bjerkreim kommune krever konsesjon etter vannressursloven. Gjennom konsesjon etter vannressursloven kan det gis nødvendige tillatelser til massedeponier, veianlegg og plassering av bygninger, som er nødvendig for å bygge ut i henhold til konsesjonsbestemmelsene. Dette innebærer at dersom konsesjon gis, så må kommunen i stor grad tilpasse sin saksbehandling etter plan- og bygningsloven, etter de konsesjonsbestemmelser som vedtas av NVE. En tilstrekkelig bredt gjennomført konsesjonsprosess med konsekvensutredning vil kunne redusere behovet for utarbeidelse av reguleringsplaner.

Fylkesrådmannen ser at det kan være interessemotsetninger mellom kommunens planer og interesser, og IVARs planer om drikkevannsuttak på vegne av kommunene på Jæren. Det er svært viktig å sikre tilstrekkelig mengde hygienisk tilfredsstillende drikkevann til den voksende befolkningen i Jær-regionen. Samtidig er det svært viktige interesser knyttet til eksisterende bruk og næringer innenfor nedbørsfeltet. Herunder både hensynet til nasjonalt verna vassdrag og hensynet til nasjonalt laksevassdrag, samt næringsinteresser i forhold til reiseliv, turisme og landbruk mv. Fylkesrådmannen mener at dersom NVE velger å fatte vedtak om konsesjon, må det samtidig tas hensyn til eksisterende bruk, nasjonale forpliktelser knyttet til vassdraget og lokaldemokratiet, herunder Bjerkreim kommunes synspunkter.

Nasjonalt laksevassdrag

Bjerkreimselva har på 80-tallet vært betydelig påvirket av sur nedbør, og vannet var på et tidspunkt for surt til at laksen greide å yngle. Det er etter den tid gjennomført omfattende kalkings- og kultiveringsarbeid med statlige midler for å gjenskape levedyktige bestander av laks og sjørret. Dette arbeidet har vært en suksess, og Bjerkreimselva har gjennom flere år vært en av Norges beste lakseelver målt i antall fanget fisk. Det er mest små- og mellomstor laks som fanges, men antall fisk er høyt. Bjerkreimselva ble av regjeringen i 2006, gitt status som et nasjonalt laksevassdrag. Det er gitt nasjonale føringer for forvaltning av vassdragene som er vedtatt som nasjonale laksevassdrag. Det fremkommer i føringene at det ikke skal være tillatt med nye tiltak og aktiviteter som kan skade villaksen.

Fylkesrådmannen forutsetter at det settes krav om minstevannføring som sikrer at tiltaket ikke har negativ innvirkning på produksjonen av laks og sjørret i Bjerkreimsvassdraget. Minstevannføringen må være på minst 2,5 m³/s som konsekvensutredningen viser behov for. Dersom Fylkesmannen eller Miljødirektoratet mener dette er en for liten minstevannføring, bør minstevannføringen og eventuelt andre avbøtende tiltak tilpasses deres faglige råd.

Reiseliv og turisme

Det gode laksefisket er av stor økonomisk betydning for rettighetseiere og reiselivet langs Bjerkreimselva. Den økonomiske betydningen er knyttet til salg av fiskekort, overnatting og varehandel mv. Bjerkreimselva elveeierlag har beregnet den samlede verdiskapningen knyttet til fisket langs den delen av vassdraget som de forvalter (nedstrøms Hofreistæ). Grovt sett utgjør den samlede omsetningen knyttet til fisketurisme ca. 5 ganger inntektene av salg av fiskekort. De siste 4 årene har årlig omsetning av fiskekort i denne delen av elva ligget på mellom ca. 2.2 millioner kroner og ca. 2.7 millioner kroner. For samme periode har årlig beregnet verdiskapning fra fisketurisme vært på mellom ca. 11 millioner kroner og ca. 13.5 millioner kroner.

Fylkeskommunen, fylkesmannens landbruksavdeling og Bjerkreim kommune støtter prosjektet «Bjerkreimsvassdraget som utviklingsarena» med kr 100 000,- hver. Hovedmålet med prosjektet er å øke den lokale verdiskapningen fra elva og laksen.

Fylkesrådmannen mener at fisketurismen langs Bjerkreimsvassdraget både er viktig for det lokale reiselivet i kommunene langs elva og trolig har en regional betydning. Det er viktig at det ikke foretas fysiske inngrep i vassdraget eller endringer i vannføringen, som kan redusere bestanden av laks i et nasjonalt laksevasdrag. Dersom bestandene av laks reduseres, kan dette også redusere interessen for fisketurisme i området.

Kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap

Rogaland fylkeskommune, seksjon for kulturarv har vurdert søknaden om konsesjon som sektormyndighet innenfor kulturminnevern. Vi forutsetter at det kun er omsøkte alternativ 1, Birkelandsvatnet, som er aktuelt å komme med innspill til.

Konsekvensutredningen som er gjennomført er grundig og redegjør for tiltakets innvirkning på nyere tids- og automatisk freda kulturminner og kulturmiljø på en god og oversiktlig måte.

Konsekvensutredningen vurderer omfang og konsekvens av vegalternativene 1B, 2B og 3B og deponialternativene 1B, 2B, 3B, 4B og 5B. Konsekvensene for kulturminner og kulturmiljø er først og fremst knyttet til varige tiltak som tunnelportal, massedeponier og nye veganlegg. Dette gjelder både konsekvensene i form av fysiske inngrep og visuell påvirkning. Tiltak som vil få konsekvens for kulturminner og kulturmiljø, vil variere ut i fra hvilke deponi og vegalternativ som velges. Omfanget av tiltakene vil være noe større i anleggsfasen enn i driftsfasen, da landskapstilpasning og revegetering av deponi vil redusere omfanget i driftsfasen.

Omsøkte alternativ 1, Birkelandsvatnet, omfatter foruten tunnelportal, vegalternativ 1B, og deponialternativ B1, B2 og B3, samt riggområde. Det vil medføre inngrep i naturlandskap og kulturlandskap med kulturminneinteresser og friluftsjnteresser. Landskapsområdet ved Birkelandsvatnet som omfattes av tiltaket, er omgitt av fjell og består av kuperte knauser og koller, med beitelandskap og grønne enger, samt gårdsvei. På Birkeland er kulturlandskapet preget av store dyrka flater, lange sammenhengende steingjerder og enkeltliggende gårdstun, samt eldre kulturlandskapstrekk fra før utskiftningen.

Nyere tids kulturminner

Kulturmiljø 1 Birkeland ligger i tiltaksområdet og vil bli direkte fysisk påvirket ved gjennomføring av planlagt tiltak og ved synlighet av ny veg og deponier. Fra tunet på gnr. 52, bnr. 2 og ned mot Birkelandsvatnet er det en rekke synlige kulturlandskapselement som steingjerder, geil, bekk med murte sider og steinlagt klopp som er med på å gi landskapsrommet en tidsdybde.

Avbøtende tiltak for kulturminner

God landskapstilpasning av nye tiltak vil redusere de negative konsekvensene for kulturminner og kulturmiljø. Man må så langt som mulig søke å justere og utforme deponi, veger og linjer slik at en unngår konflikt med kulturminner og kulturmiljø, og tilpasse seg kulturlandskapet på best mulig måte. Ved bruk og eventuell utvidelse av eksisterende gårdsveg som anleggsvei, må vegen tilbakeføres til opprinnelig bredde, eller evt. kjørbær skulder sås til. Videre er god terrengforming og tilsåing av deponier avgjørende, for at de skal se naturlige ut og gli mest mulig inn i landskapet. Det må stilles krav om revegetering/beplantning av deponier og utvidete veger som avbøtende tiltak.

Kulturminner som ligger i eller nær tiltak, uten å bli direkte berørt, er viktig å sikre i byggefasen for å unngå at disse blir påført skade under byggearbeidene. I plan for ytre miljø (YM-plan) bør sikring av kulturminner være et tema.

Veier

Omsøkte vei (B1) følger eksisterende gårdsveg i stor grad. I vest er adkomstveien til tunnelportalen planlagt nord for dagens tun/eksisterende gårdsveg, i en skråning mellom gårdsvegen og bekken. Den planlagte anleggsveien vil være et stort inngrep i dette landskapsrommet, som er smalt og har liten skala. Her er det mange kulturlandskapselementer som vil kunne bli direkte eller indirekte berørt som geil, steinsatt bekk med klopp m.m. Det skrånende terrenget i den vestlige delen av trasealternativ B1 tilsier at etablering av en ny anleggsveg her vil kunne føre til store sår i terrenget. Vi vil be om at den nye vegtraseen justeres og i stedet følger eksisterende landbruksvei nord for bekken, for å unngå unødige sår

og inngrep i terrenget og få større avstand til kulturminner/kulturlandskapselementer som geil og steingarder.

Dersom traseen mellom bekken og eksisterende gårdsvei likevel velges, må denne i størst mulig grad tilpasses terrenget slik at man unngår stygge sår i kulturlandskapet.

Det ser videre ut til at anleggsveiens planlagte kryssing av elva vil komme i konflikt med eldre klopper over bekk og elv. Vi ber om at man benytter seg av allerede etablert moderne betongklopp over elva, som ligger parallelt med den gamle steinlagte kloppen, og evt. utbedrer denne i nødvendig grad, for å ta nødvendig hensyn til og unngå ytterligere konflikt med gamle steinklopper.

Dagens gårdsvei langs Birkelandsvatnet vil være utgangspunkt for anleggsveien som skal gå samme sted. Det ligger et gammelt særegent og verneverdig naust med steinvegger og torvtak ved Birkelandsvatnet, som det må tas nødvendig hensyn til ved utvidelse av gårdsvei til anleggsveg. Da naustet ligger nær veien, må det sikres ved inngjerding i anleggsperioden.

Det vil være vanskelig å integrere anleggsveien på en god måte langs Birkelandsvatnet. Utvidelse av eksisterende veg er planlagt inn i fjellet og vil skape skjemmende skjæringer langs vannet som ikke vil kunne repareres. Veien vurderes også som negativ i konsekvensutredningen. Det må tilstrebes å få til en bedre tilpasning her som fremstår som mindre skjemmende i landskapet. Etablering av vegetasjon ved/på fjellskjæring, for å dempe denne ned, må være et minimum som avbøtende tiltak.

I konsekvensutredningen, under mulige avbøtende tiltak, går det fram at det vil bli langt mindre skjemmende å velge traséen for anleggsvei som ikke går i vannkanten av Birkelandsvatnet. Alternativt kan det velges en ny alternativ trasé, mellom vannet og deponi B5.

Fylkesrådmannen stiller seg bak denne vurderingen, og vil fraråde vegalternativ B1, da det medfører skjemmende inngrep i landskapet som ikke kan repareres.

I forhold til kulturminner og kulturlandskapsverdier vil vegalternativ B2 være det beste alternativet, fordi den ikke kommer i konflikt med kjente kulturminneverdier /kulturlandskapselement (bortsett fra gammel stølsveg ned langs fjellsiden). Det aktuelle landskapsområdet blir også vurdert til å ha liten landskapsverdi i konsekvensutredningen. Dersom dette vegalternativet hadde blitt valgt, hadde en også unngått inngrep i verdifullt kulturlandskap med bl.a. geil, klopp over elva, og naust ved vannet.

Deponier

Ifølge konsekvensutredningen har deponi B4 og B2 middels negativt omfang, og deponi B1, B3 og B5 lite /intet negativt omfang, for kulturminner og kulturmiljø. Det er deponialternativ B1, B2 og B3 som er omsøkt.

Deponi B2 er planlagt plassert oppå det vi vurderer å være ruiner etter husmannsplass fra nyere tid. Planlagte plasseringer av deponiområder vil medføre betydelige inngrep i og forringelse av et karakteristisk og særegent kultur- og naturlandskap. Deponiene vil bidra til at et karakteristisk landskapsrom med særegne koller, dyrka marker, beiteområder og spor etter husmannsplass ødelegges, noe som vurderes som uheldig.

Ved valg av vegalternativ B2 i stedet for omsøkte veg B1, kunne deponi B5 etableres, og evt. erstatte deponi B2. På denne måten vil husmannsplassen kunne bli bevart.

Når det etableres deponier i eksisterende kulturlandskap med beitemark som tilsås til nytt jordbruksareal, blir de omgjort til striglet jordbrukslandskap og landskapsbildet endrer karakter, noe som anses som uheldig fra et kulturminneperspektiv. Det største deponiet (B3) kunne med fordel vært fordelt på flere mindre deponier. Ideelt sett burde sprengmassene fraktes ut fra området i stedet for å opprette deponier, for å bevare eksisterende natur- og kulturlandskap i størst mulig grad.

Automatisk fredete kulturminner

Det har vært dialog mellom seksjon for kulturarv og IVAR i løpet av arbeidet med konsekvensutredningen. Seksjon for kulturarv har foretatt befarings til alternativ 1, Birkelandsvatnet, for å vurdere potensialet for funn av ikke kjente automatisk freda kulturminner som vil kunne komme i konflikt med tiltakene. IVARs foretrukne alternativ: vei 1 og massedeponi 1-3 ble da vurdert. På bakgrunn av en rekke kjente funn av fornminner i nærområdet, og vurdering av topografi og synlige strukturer innenfor tiltaksområdet, ble det konkludert med at området har middels potensial for funn av ikke kjente automatisk freda kulturminner. Det ble bl.a. observert steinstrenger og rydningsrøyser i deponiområde B2 og ved veitraséalternativ B1 som kan være av forhistorisk karakter. For å avklare hvorvidt tiltakene vil komme i konflikt med automatisk freda kulturminner må det gjennomføres videre arkeologiske registreringer innenfor arealene som berøres av tiltaket, jf. kulturminnelovens § 9,- undersøkelsesplikten. Kostnadsoverslag er oversendt IVAR, men registreringene er enda ikke satt i bestilling. Stavanger maritime museum har også uttalt seg i saken. Museet ber om å få oversendt plan og beskrivelse av omfang av tiltak i Birkelandsvatnet, og de varsler at det trolig vil bli behov for marinarkeologiske undersøkelser i vannet før tiltak iverksettes.

Vi gjør oppmerksom på at dersom det påvises automatisk freda kulturminner under de arkeologiske registreringene, vil det kunne bli nødvendig å gjøre tilpasninger for å unngå konflikt. Seksjon for kulturarv vil på bakgrunn av dette anbefale at de kulturhistoriske undersøkelsene gjennomføres før det gis konsesjon. Dersom det gis konsesjon før de arkeologiske undersøkelsene er gjennomført, må det nedfelles i konsesjonsvedtaket at § 9 undersøkelser må gjennomføres i forbindelse med detaljprosjektering av prosjektet og før tiltak iverksettes. Det må videre fremgå at dersom de planlagte tiltakene kommer i konflikt med automatisk freda kulturminner, må tiltakene tilpasses, eller det må søkes om dispensasjon fra kulturminneloven, - jf. kulturminneloven § 8, 1. ledd. Det er Riksantikvaren som er dispensasjonsmyndighet og som avgjør om det vil bli gitt dispensasjon fra den automatiske fredningen.

Vannforskriften og regional plan for vannforvaltning

Regional plan for vannforvaltning i vannregion Rogaland 2016 – 2021 ble vedtatt av fylkestinget 9. desember 2015. Formålet med vannforskriften og med den regionale planen for vannforvaltning er å sikre en mest mulig helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannforekomstene i vannregionen. For Birkelandsvatnet er miljømålet minst «god miljøtilstand». Dette miljømålet er allerede oppfylt, og det er den gode vannkvaliteten som er en av grunnene til at Birkelandsvatnet er aktuell som drikkevannskilde.

Vannforskriften har også som formål å sikre bærekraftig bruk av vannforekomstene. I den forbindelse er det betenkelig at mye av drikkevannet som pumpes inn i ledningsnett forsvinner som følge av lekkasjer i ledningsnett. Det vil alltid kunne forventes en viss grad av lekkasjer i store ledningsnett, men om omfanget er for stort, er det vanskelig å anse bruken som bærekraftig.

Lekkasjer i ledningsnett

Fylkesrådmannen ba i sin uttale av 5. februar 2014 til NVE, «Uttalelse til melding – Forslag til konsekvensutredningsprogram for uttak av drikkevann fra Birkelandsvatnet i Bjerkreim kommune», om at lekkasjeomfanget i ledningsnett kartlegges, samt at eventuelle tiltak for å redusere lekkasjene måtte utredes.

Det fremkommer av KU og søknaden at lekkasjetapet i IVAR-regionen for 2012 er stipulert til mellom 35 og 40 %. Tallene er usikre fordi grunnlaget for å beregne reell lekkasjevannmengde er dårlig, særlig fordi bare en liten andel av forbrukerne har mengdemålinger. På sidene 33-36 i søknaden er det en nærmere beskrivelse av hvor stor lekkasje den enkelte kommune har oppgitt og de mål den enkelte kommune har satt for å redusere lekkasjene i eget ledningsnett.

IVAR har i sin «Hovedplan for vann og transportanlegg 2013» beregnet at dersom dagens lekkasjenivå på ca. 35 % i IVAR-kommunene reduseres til 25 % i 2030 og holder et konstant nivå videre, vil vannforbruket i 2050 ligge på ca. 63 millioner m³ pr år, som fremdeles er betydelig høyere enn kapasiteten til dagens kilder.

Fylkesrådmannen mener det er svært viktig at det prioriteres å tette lekkasjer i ledningsnett, slik at dette reduserer behovet for å tappe vann fra Bjerkreimsvassdraget. I tillegg vil redusert lekkasjer på ledningsnettene gjøre vannforsyningsystemene mer robuste, hygienisk sikrere og trolig medvirke til å sikre kapasitet for nok drikkevann for en lengre tidsperiode også etter år 2050.

Konsesjonen gjelder uttak av tilstrekkelig mengde drikkevann som IVAR skal levere frem til det kommunale ledningsnett. Dette innebærer at det kommunale ledningsnett ikke er en del av søknaden. Likevel er det gjennom vannforbruket i kommunene og lekkasjer i det kommunale ledningssystem behovet for økt mengde vann og dermed også behovet for konsesjon til nytt drikkevannsuttak oppstår.

Det fremkommer av søknaden at lekkasjen i det kommunale ledningsnett kan være så mye som opptil 40 % i enkelte av kommunene. Det er ifølge NVE ikke hjemmel i vannressursloven til å sette krav til tetting av lekkasjer i ledningsnett, herunder det kommunale ledningsnett. I søknaden er det foreslått, og det må forventes, krav i konsesjonen om minstevannføring i elva nedstrøms utløpet av Birkelandsvatnet. Likevel fremstår det lite bærekraftig at vann fra et vernavassdrag og nasjonalt laksevassdrag skal tappes unødvendig mye, som følge av høy lekkasjeandel i deler av ledningsnett.

Fylkesrådmannen mener at NVE bør anmode de kommunene som har størst lekkasjeandel i ledningsnett, om å prioritere økt utskifting av ledningsnett med lekkasjer og innarbeide planer for dette i kommende i hovedplaner for vann- og avløp.

5. Konklusjon:

Det er viktig å sikre tilstrekkelig mengde drikkevann av god hygienisk kvalitet til kommunene på Jæren fra 2050 og i årene etter. Samtidig oppstår noen vanskelige avveininger når vannuttaket planlegges innenfor nedbørsfeltet til Bjerkreimsvassdraget, som både er et nasjonalt laksevassdrag og et nasjonalt verna vassdrag i forhold til vannkraftutbygging.

Langs Bjerkreimsvassdraget er det utbredt fisketurisme, og verdiskapningen knyttet til denne har årlig vært på mellom 11 og 13.5 millioner kroner de siste fire årene.

Fylkesrådmannen mener at utredningene viser at alternativ 1, Birkelandsvatnet er det beste alternativet. Det forutsetter imidlertid at det i konsesjonen vedtas tilstrekkelig minstevannføring til at uttaket ikke gir negativ påvirkning på laks- og sjørret-bestandene i Bjerkreimsvassdraget, eller i forhold til fisketurismen.

Det fremkommer av søknaden at lekkasjen i det kommunale ledningsnett kan være så mye som opptil 40 % i enkelte av kommunene. Selv om det settes krav i konsesjonen om minstevannføring i elva nedstrøms utløpet av Birkelandsvatnet, så fremstår det lite bærekraftig at vann fra et vernavassdrag og nasjonalt laksevassdrag tappes vekk hvis lekkasjeandelen er unormalt høy. Fylkesrådmannen mener NVE må følge opp dette og som et minimum anmode de

kommunene som har størst lekkasjeandel i ledningsnett, å prioritere økt utskifting av ledningsnett med lekkasjer.

Det er ikke foreslått båndlegging av landbruksarealer, og det foreligger gjennom konsekvensutredningen vurdering og begrunnelse for at dette ikke er nødvendig. Fylkesrådmannen vil likevel minne om viktigheten av å opprettholde landbruksaktiviteten i området, både for å ivareta landbruksarealene, matproduksjonen og bevaring av kulturlandskapet.

Det er behov for å ta flere hensyn til kulturminner, herunder ytterligere arkeologiske/marinarkeologiske registreringer. Det er derfor innarbeidet tekst for å ta hensyn til kulturminner i forslag til vedtak.

Forslag til vedtak:

1. Fylkesutvalget mener at alternativ 1, Birkelandsvatnet er det beste alternativet forutsatt konsesjonskrav om tilstrekkelig minstevannføring til at uttaket ikke gir negativ påvirkning på laks- og sjørretbestandene i Bjerkreimsvassdraget.
2. Fylkesutvalget forutsetter at drikkevannsuttaget ikke medfører vesentlige restriksjoner på landbruksaktiviteten i området eller potensialet for fremtidig matproduksjon.
3. Fylkesutvalget ber NVE anmode de kommunene som har størst lekkasjeandel i ledningsnett, om å prioritere økt utskifting av ledningsnett med lekkasjer. Dette for å unngå at vann fra Bjerkreimsvassdraget, som både er et vernet vassdrag og et nasjonalt laksevassdrag, tappes vekk uten å nyttiggjøres.
4. Fylkesutvalget ber NVE i sin saksbehandling om å ta tydelig stilling til hvorvidt uttak av drikkevann til ledningsnett med høy andel lekkasjer er i henhold til aktsomhetsprinsippet, som følger av vannressurslovens § 5.
5. Dersom det gis konsesjon før de arkeologiske/marinarkeologiske registreringene er gjennomført, forutsettes det at det nedfelles i konsesjonsvedtaket at § 9 undersøkelser gjennomføres i forbindelse med detaljprosjektering av prosjektet og i god tid før tiltak er tenkt iverksatt.
6. Det forutsettes at dersom det viser seg, etter gjennomført § 9 registreringer, at de planlagte tiltakene kommer i konflikt med automatisk freda

kulturminner, må tiltakene tilpasses eller det må søkes om dispensasjon fra kulturminneloven, - jf. kml § 8, 1. ledd.

7. Fylkesutvalget ber om at den vestre delen av vegtrasé B1 blir justert slik at den tar mest mulig hensyn til og tilpasses kulturlandskap og kulturlandskapselementer som geil, steingarder, klopp og naust.
8. Utvidelse av vegtrasé B1 langs kanten av Birkelandsvatnet må gjøres så skånsomt som mulig. Skjemmende skjæring i fjell bør unngås, og alternativ løsning for utvidelse av vei må vurderes.
9. Det må nedfelles i plan for ytre miljø at anleggsveier skal tilpasses og etableres med minst mulig inngrep i kulturlandskapet, og at utvidelse av bredde på eksisterende gardsveier skal tilbakeføres, eventuelt at kjørbare veiskulder skal sås til, samt at verneverdig naust ved Birkelandsvatnet må sikres i anleggsperioden.
10. Fylkesutvalget vil anmode om at anleggsveg alternativ B2 og Deponi B5 i stedet for veg B1 og Deponi B2, blir vurdert av hensyn til kulturminneverdier og kulturlandskap.

Trond Nerdal
fylkesrådmann

Christine Haver
regionalplansjef

Dette dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.